

Anna Heikkilä

Emmi Jukkola

**NYT HÄN TULEE, JUOSTAAN!**  
Psyykinen kiusaaminen suomalaisessa  
lastenkirjallisuudessa 2020-luvulla

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta  
Kandidaatintutkielma  
Joulukuu 2024

# TIIVISTELMÄ

Anna Heikkilä & Emmi Jukkola: Nyt hän tulee, juostaan! : Psykkinen kiusaaminen lastenkirjallisuudessa 2020-luvulla.

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta

Joulukuu 2024

---

Tässä kandidaatintutkielmassa käsiteltiin psykkinen kiusaamisen ilmenemistä lastenkirjallisuudessa. Kiusaaminen on ajaton ja ajankohtainen ilmiö, jonka muodoista psykkinen kiusaaminen on yleisintä pienten lasten keskuudessa. Pienten lasten välinen kiusaaminen on kuitenkin suhteellisen vähän tutkittu aihe, vaikka ilmiön yleisyys tunnetaan varhaiskasvatuksessa. Lastenkirjallisuus voi toimia varhaiskasvatuksessa pedagogisena menetelmänä, ja sen avulla voidaan käsitellä vaikeitakin asioita lapselle ymmärrettävällä tavalla.

Tutkimuksen metodologinen lähestymistapa oli laadullinen. Tutkimuksen aineisto koostui neljästä lasten kuvakirjasta, joissa kaikissa ilmenee psykkinen kiusaamista. Kuvakirjat ovat suomalaisia ja ne on julkaistu 2020-luvulla. Ensimmäisessä tutkimuskysymyksessä selvitettiin, millaisena psykkinen kiusaaminen ilmenee lasten kuvakirjoissa. Tämän kysymyksen osalta aineiston analyysimenetelmänä toimi teorialähtöinen sisällönanalyysi. Toisessa tutkimuskysymyksessä tutkittiin, miten kiusaamistilanteet ratkaistiin lasten kuvakirjoissa. Tämän kysymyksen selvittämisessä käytettiin aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineistonanalyysissa kuvakirjojen teksti oli tulkinnan keskiössä, mutta tutkimme myös kuvan ja tekstin suhdetta.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että aineistoissa esiintyvä psykkinen kiusaaminen on moninaista. Eniten psykkinen kiusaaminen ilmeni selän takana puhumisena. Kiusaamistilanteet ratkesivat kuvakirjoissa monin eri tavoin. Yleisin ratkaisukeino oli aikuisen puuttuminen kiusaamiseen. Kirjojen teksti ja kuvat täydensivät toisiaan. Kiusaamista kuvataan lastenkirjoissa monitahoisesti ja realistisesti. Niistä oli löydettävissä yhtymäkohtia aiempaan teoriaan psykkinen kiusaamisen muodoista sekä kiusaamisen ratkaisemisen keinoista.

Avainsanat: Kiusaaminen, Psykkinen kiusaaminen, Lastenkirjallisuus, Kuvakirjat

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

# TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

- Ei
- Kyllä

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

# SISÄLLYS

<b>1</b>	<b>JOHDANTO</b> .....	<b>5</b>
<b>2</b>	<b>KIUSAAMINEN JA LASTENKIRJAT</b> .....	<b>7</b>
2.1	Kiusaamisen määritelmät ja sen ilmenemismuodot.....	7
2.2	Kiusaaminen pienten lasten keskuudessa.....	10
2.3	Psyykinen kiusaaminen.....	12
2.4	Kiusaamistilanteiden ratkaiseminen.....	12
2.5	Lastenkirjallisuus.....	14
2.6	Kuvakirja .....	15
<b>3</b>	<b>TUTKIMUKSEN TOTEUTUS</b> .....	<b>17</b>
3.1	Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset.....	17
3.2	Tutkimusaineisto .....	17
3.3	Aineiston analyysi .....	20
<b>4</b>	<b>TULOKSET</b> .....	<b>23</b>
4.1	Psyykkisen kiusaamisen ilmeneminen lastenkirjoissa.....	23
4.2	Kiusaamistilanteiden ratkeaminen .....	25
4.3	Kuvan ja tekstin suhde .....	29
<b>5</b>	<b>POHDINTA</b> .....	<b>31</b>
5.1	Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset .....	31
5.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys .....	33
5.3	Jatkotutkimusideat .....	35
	<b>LÄHTEET</b> .....	<b>36</b>

# 1 JOHDANTO

Kiusaaminen on ajankohtainen ja ajaton ilmiö, jota voidaan havaita jo varhaiskasvatusikäisten lasten parissa. Tutkimustietoa ja kirjallisuutta on kuitenkin pienten lasten parissa tapahtuvasta kiusaamisesta hyvin vähän (Repo, 2015a), vaikka se koskettaa monen lapsen ja heidän vanhempiansa elämää. Varhaiskasvatusikäisten välillä tapahtuva kiusaaminen on suhteellisen uusi ilmiö, ja sitä on aloitettu tutkimaan laajemmin vasta 2000-luvun puolella. Tähän vaikuttaa osaltaan se, että pienten lasten välisen kiusaamisen olemassaoloa on kielletty pitkään, eikä pienten lasten ole uskottu kykenevän systemaattisesti satuttamaan toisia (Repo, 2015b).

Kiusaamisen määrittely ei ole yksiselitteistä. Kiusaamisen sijaan voitaisiin tästä ilmiöstä puhua käsitteellä kiusaamisväkivalta. Käsitteen mukaan toiminta täyttää esimerkiksi toistuvuuden sekä vallan ja voiman epäsuhdan tunnusmerkit, ja on näiden väärinkäyttöä siten, että toiselle koituu vahinkoa (Salmivalli, 2024). Kiusaamista voidaan jaotella eri muotoihin, kuten fyysiseen, verbaaliseen ja psyykkiseen kiusaamiseen. Tässä tutkimuksessa keskitytään psyykkiseen kiusaamiseen, joka on yleisin kiusaamismuoto varhaiskasvatuksessa (Kirves & Sajaniemi, 2012). Psyykkisen kiusaamisen yleisyyden vuoksi, on sen ilmenemistä tärkeää tutkia lisää, jotta esimerkiksi varhaiskasvatuksen kasvattajat oppisivat huomaamaan tämän hienovaraisen kiusaamisen paremmin.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tutkia psyykkistä kiusaamista lastenkirjallisuudessa. Tulkinnessa keskitytään tekstiin, mutta koska kirjat ovat kuvakirjoja, ei kuvaa ja tekstiä voida erottaa toisistaan. Kiinnostuksemme heräsi tätä aihetta kohtaan, sillä olemme havainneet psyykkistä kiusaamista varhaiskasvatuksessa. Olemme myös huomanneet, että sen ennaltaehkäisemiseen käytetyt toimet ja siihen puuttuminen on ollut melko rajallista. Tutkimusaihe on myös yhteiskunnallisesti merkittävä, sillä pienten lasten välisestä kiusaamisesta on vain vähän kirjallisuutta ja tutkimustietoa. Myöskään kiusaamista käsittelevää lastenkirjallisuutta ei ole tutkittu paljoa,

varsinkaan pelkän psyykkisen kiusaamisen näkökulmasta. Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (2022) korostetaan, että kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään varhaiskasvatuksessa. Sivistyksen arvostaminen todentuu muun muassa tavassa suhtautua muihin ihmisiin sekä tavassa ja tahdossa toimia oikein.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (2022) mukaan varhaiskasvatuksessa tulee käyttää monenlaisia tekstejä ja tutustua monipuolisesti lastenkirjallisuuteen. Lapsen monilukutaito kehittyy, kun kielen kehitystä tuetaan. Lastenkirjallisuuden avulla voidaan käsitellä myös vaikeita asioita lapselle ymmärrettävällä tavalla. Lastenkirjallisuutta voidaan hyödyntää varhaiskasvatuksessa pedagogisena menetelmänä, ja kirjoja voidaan käyttää erityisesti elinympäristöjen hahmottamisessa sekä tunne-elämän, vuorovaikutuksen, kielen oppimisen ja mielikuvituksen kehittämisessä (Aerila & Kauppinen, 2021). Kiusaamisesta kertovien kirjojen avulla voidaan käsitellä kiusaamisaihetta lasten kanssa, ja tietoisuuden lisäämisellä voidaan myös pyrkiä kiusaamisen ennaltaehkäisyyn. Lastenkirjallisuus voi myös tarjota keinoja kiusaamistilanteiden selvittämiseen ja ratkaisemiseen.

Tutkimuksen teoriaosiossa viitataan aiheesta tehtyihin aiempiin tutkimuksiin. Repo (2015) on tutkinut pienten lasten kiusaamista. Myös Kirves ja Sajaniemi (2012) ovat tutkineet Suomen varhaiskasvatuksessa kiusaamista. Salmivalli (2003) puolestaan on tutkinut koulukiusaamista. Tässä tutkimuksessa selvitämme, millaisena psyykkinen kiusaaminen ilmenee lasten kuvakirjoissa, sekä miten kiusaamistilanteet ratkaistaan lasten kuvakirjoissa.

## 2 KIUSAAMINEN JA LASTENKIRJAT

### 2.1 Kiusaamisen määritelmät ja sen ilmenemismuodot

Kiusaaminen on monimutkainen ilmiö eikä sen määrittely ole yksiselitteistä. Kiusaamisen määrittelyä vaikeuttavat muun muassa ihmisten erilaiset käsitykset, siitä, mitä kiusaaminen on ja millaisena kiusaaminen esiintyy. Repo (2015b) on määritellyt kiusaamisen tarkoittavan vertaissuhteissa tapahtuvaa, toistuvaa ja tietoista pahan mielen aiheuttamista toisille, johon liittyy aina ryhmän valtasuhteet. Höistad (2003) korostaa kiusaamisen määrittelyssä sen systemaattisuutta. Yksittäiset epämiellyttävältä tuntuvat tapaukset eivät vielä suoraan ole kiusaamista. Salmivalli (2003) tuo esille kiusaamiselle ominaisen epätasaväkisyyden. Kiusaajan ja kiusatun välillä vallitsee voimasuhteiden ero, joka voi perustua esimerkiksi ikään, fyysisiin ominaisuuksiin, asemaan ryhmässä, tukijoukkoihin tai joihinkin muihin ominaisuuksiin ja resursseihin. Kiusaamiseen liittyvä piirre on myös vallan tai voiman väärinkäyttö.

Salmivalli (2024) täsmentää, että kiusaamisesta voi puhua kiusaamisväkivaltana, sillä siihen kuuluu voiman ja vallan epäsuhtan tunnusmerkit. Kiusaamisväkivalta -käsite kertoo siitä, että kyseessä on kiusaamisen tunnusmerkit täyttävä toiminta. Näihin tunnusmerkkeihin kuuluvat muun muassa toistuvuus ja tahallisuus sekä vallan ja voiman väärinkäyttö niin, että kohteelle aiheutuu harmia. Kiusaamisväkivalta ei ole käsitteenä ongelmaton, sillä kaikki väkivalta ei ole kiusaamista, vaikka kiusaaminen on aina väkivaltaa. Käsitteen tehtävänä on kertoa siitä, mistä puhutaan, joten se jättää ulkopuolelle sen määrittelyn, mistä kiusaaminen johtuu tai mitkä sen seuraukset ovat.

Kiusaaminen on vakava riskitekijä lapsen kehitykselle (Reunamo ym., 2014). Salmivallin (2003) mukaan kiusatuksi joutumisesta tekee erityisen traumaattista tilanteen pysyvyys sekä kokemus oman ihmisarvon menettämisestä vertaisryhmässä. Kiusaaminen ei ole ohimenevä tapahtuma,

vaan se usein jatkuu vuodesta toiseen. Kokemus ihmisarvon menettämisestä vertaisryhmässä liittyy kiusaamisen ryhmämekanismeihin. Kiusattu lapsi tulee usein torjutuksi, ja hän on epäsuosittu vähitellen koko ryhmän jäsenenä, ei pelkästään kiusaajansa silmissä. Ajan myötä käsitys kiusatusta muuttuu yhä kielteisemmäksi koko ryhmän tasolla. Kiusaamisen kohde saatetaan kokea itse syyppääksi häneen kohdistuvaan kielteiseen käyttäytymiseen (Repo, 2015b).

Kiusaaminen määritellään ryhmäilmiöksi, joka koskettaa mahdollisesti negatiivisesti muitakin ryhmän lapsia kuin ainoastaan kiusaamisen uhria (Repo, 2015a). Kiusaamiseen liittyy erilaiset roolit. Salmivalli (2003) on nimennyt kuusi kiusaamisen roolia, joita ovat kiusattu, kiusaaja, apuri, kannustaja, puolustaja ja hiljainen hyväksyjä. Apurit menevät mukaan kiusaamiseen ja avustavat kiusaajaa. Kannustajat kerääntyvät paikalle katsomaan kiusaamista ja esimerkiksi naureskelemalla rohkaisevat kiusaajaa jatkamaan. Puolustajat tukevat kiusattua ja yrittävät saada kiusaamisen loppumaan. Hiljaiset hyväksyjät seuraavat kiusaamista sivusta uskaltamatta tai haluamatta puuttua siihen. Lapset tunnistavat kiusatun ja kiusaajan roolit, mutta muut kiusaamiseen liittyvät roolit eivät ole pienten lasten parissa helposti tunnistettavissa (Repo, 2015b).

Repo (2015b) jaottelee kiusaamisen suoraan ja epäsuoraan kiusaamiseen. Suorassa kiusaamisessa kiusaaminen kohdistetaan suoraan kiusattuun esimerkiksi fyysisen tai verbaalisen kiusaamisen keinoin, kuten kohdistamalla kiusattuun fyysistä väkivaltaa tai verbaalisia loukkauksia. Epäsuorassa kiusaamisessa puolestaan kiusaamista toteutetaan hienovaraisemmin, esimerkiksi poissulkemalla kiusattu ryhmän ulkopuolelle. Epäsuora kiusaaminen on monesti yhteenkuuluvuuden vahingoittamista sekä muiden lasten manipulointia kiusattua henkilöä vastaan, niin että tätä aletaan välttelemään (Salmivalli, 2024).

Kirveksen ja Sajaniemen (2012) sekä Revon (2015a) mukaan kiusaamisen muotoja ovat fyysinen, sanallinen sekä psyykinen kiusaaminen. Yleisintä on psyykinen kiusaaminen, jota käsitellään myöhemmin. Toiseksi yleisintä on sanallinen kiusaaminen, johon kuuluvat esimerkiksi nimittely, pilkkaaminen, osoittelu ja nauraminen sekä hiuksien tai vaatteiden kommentointi. Näistä fyysinen kiusaaminen on harvinaisinta. Fyysinen kiusaaminen on esimerkiksi lyömistä, tönimistä, leikkien sotkemista sekä jahtaamista. Fyysisen kiusaamisen huomaaminen on helpointa, sillä se voi aiheuttaa ulkoisia merkkejä. Myös

fyysistä kiusaamista voidaan kuitenkin toteuttaa huomaamattomasti esimerkiksi naamiomalla väkivalta leikiksi tai urheiluksi (Höistad, 2003).

Salmivallin (2003) mukaan pohdittaessa, onko jokin toiminta kiusaamista vai ei, olennaista ei ole keinot joilla toiselle aiheutetaan harmia. Olennaista on se, että mielipahan aiheuttaminen tapahtuu järjestelmällisesti yhdelle ja samalle lapselle. Monesti kiusaamisen ilmiö saattaa hämärtyä, kun esimerkiksi tiedotusvälineet nostavat kiusaamisen liittyviä tapauksia esille vain, kun kyseessä on esimerkiksi raaka väkivallanteko. Tämä voi aiheuttaa sen, että lapset itsekin kokevat, että omassa ryhmässä tapahtuva kiusaaminen ei oikeastaan olekaan varsinaisesti kiusaamista, ja että kiusaajat ovat jollain tavalla häiriintyneitä tai erityisen aggressiivisia. Tosiasiassa kiusaaminen kuitenkin yleisimmin on verbaalista tai psyykkistä kiusaamista, jota toteuttavat aivan tavalliset lapset.

Kiusaajilla on joitakin yhdistäviä piirteitä, jotka esiintyvät heillä hyvin yleisesti. Salmivalli (2024) todentaa kiusaavilla lapsilla olevan usein enemmän statustavoitteita kuin muilla lapsilla. Heille on tärkeää, että heidät huomataan, heitä ihaillaan, he ovat suosittuja ja heillä on päätäntävaltaa kaveriporukassa. Toinen piirre kiusaajilla on empatiakyvyn puute. He eivät siis todennäköisesti ymmärrä miltä toisesta tuntuu, eivätkä liikutu muiden tunteista. Kiusaajat ovat myös taitavia moraalisisessa irtautumisessa. He siis keksivät helposti sellaisia ajatusmenetelmiä, jotka oikeuttavat kiusaamisen. Valta, pelko, kateus ryhmäpaine sekä psykologiset projektiot voidaan liittää kiusaamisen avaintekijöihin (Höistad, 2003).

Salmivallin (2024) mukaan syrjivä kiusaamisväkivalta kohdistuu muun muassa kiusatun piirteisiin, kuten sukupuoleen tai sen ilmenemiseen, seksuaalisuuteen, vammaan, uskontoon tai etniseen ryhmään. Vähemmistöihin kuuluvat lapset kohtaavat muita useammin kiusaamista, syrjintää, häirintää sekä väkivaltaa. Yleisesti erilaisuus aiheuttaa kiusaamista. Esimerkiksi fyysinen erilaisuus, kuten pituus, laihuus tai lihavuus, silmälasien käyttö tai motorinen kömpelyys voivat olla syynä kiusaamiseen. Kiusatuksi tulemiseen johtavat ominaisuudet ovat yhteisö- ja kulttuurisidonnaisia. Erityisen tuen tarpeen lapset ovat merkittävästi useammin mukana kiusaamistilanteissa verrattuna muihin ikäryhmän lapsiin. He siis ovat kiusaajia, kiusattuja tai kiusaavia kiusattuja huomattavasti muita lapsia yleisemmin (Repo, 2015a).

## 2.2 *Kiusaaminen pienten lasten keskuudessa*

Kiusaamista tapahtuu jo pienten lasten parissa, vaikka ilmiöstä puhuminen on suhteellisen uutta. Revon (2015b) mukaan pienten lasten parissa tapahtuvan kiusaamisen yleisyydestä on kuitenkin vain vähän tietoa. Kiusaamistutkimuksissa ei ole myöskään juuri tarkasteltu päiväkotia kiusaamisen areenana, toisinkuin koulua. Varhaiskasvatuksessa kiusaaminen on kuitenkin melko samanlaista kuin koulukiusaaminen (Kirves & Sajaniemi, 2012). Alle kouluikässä alkaneen kiusaamisen pitkäaikaisseurauksia ei ole tutkittu (Repo, 2015b), mutta voidaan todeta, että kiusaamisen kesto on yhteydessä sen kielteisiin vaikutuksiin (Salmivalli, 2003).

Revon (2015b) mukaan lapsen voi olla vaikea pyrkiä irti kiusaamiskierteestä, jos hän joutuu kiusaamisen kohteeksi varhain. Lapselle, jota on kiusattu jo pienestä asti voi muodostua käsitys, että kiusaaminen kuuluu elämään. Kiusaaminen vaikuttaa lapsen identiteetin muodostumiseen, ja lapsi voi kokea, että kiusaaminen on osa häntä. Tämän takia on erityisen tärkeää tunnistaa lapseen kohdistuva kiusaaminen jo varhaisessa vaiheessa.

Repo (2015b) toteaa, että pienten lasten välisen kiusaamisen määrittelyä sekä tunnistamista vaikeuttaa kiusaaminen -sanana vaihteleva käyttö. Lapset käyttävät sanaa kiusaaminen paljon ja arkipäiväisesti varhaiskasvatuksessa. Pienet lapset kutsuvat hyvin erilaisia asioita kiusaamiseksi. Välillä lapset nimittävät kiusaamiseksi kaikenlaista toimintaa, joka saa aikaan negatiivisia tunteita (Repo, 2015a). Lapset puhuvat kiusaamisesta eniten fyysisen väkivallan kautta (Kirves & Sajaniemi, 2012). Lapsen kielellinen kehitys voi vaikuttaa siihen, miten hän kuvailee kiusaamista (Reunamo ym., 2014). Toisaalta lapselta saattaa myös puuttua sanat kokemuksistaan kertomiseen (Repo, 2015b). Aikuisen tulisi auttaa lasta sanoittamaan kokemuksensa selvittääkseen, kohdistuuko lapseen todella kiusaamista.

Kirveksen ja Sajaniemen (2012) mukaan on vaikeaa tunnistaa, milloin negatiivinen käyttäytyminen on vain satunnaista ja milloin taas kiusaamista. Lapset kuitenkin osaavat erottaa satunnaiset riitatilanteet tai erimielisyydet

kiusaamisesta. Kiusaamiskäyttäytymisen tunnistamiseen tarvitaan motiivien ymmärtämistä. Jo pienet lapset yleensä tietävät, kenestä he pitävät ja kenestä eivät, ja näin sosiaalinen hierarkia alkaa muodostua. Revon (2015b) mukaan on tärkeää, että aikuisilla on yhteneväinen käsitys siitä, millainen toiminta määritellään kiusaamiseksi.

Kirves ja Sajaniemi (2012) tuovat esille, että pienten lasten keskuudessa tapahtuvasta kiusaamisesta puhuminen ei ole aivan ongelmaton. Varhaiskasvatusikäisiä lapsia ei tulisi vielä kategorisoida ja siten käyttää termejä, kuten "kiusaaja" tai "kiusaamisen uhri". Tällaiset roolit kumminkin ovat löydettävissä jo 3-vuotiaiden kohdalla. Tämän vuoksi kiusaaminen tulisi huomata jo näin aikaisessa vaiheessa ja auttaa lapsia toimimaan vaikeissa tilanteissa toisella tavalla. Sanojen "kiusaaja" ja "uhri" käyttö pitää myös sisällään leimaamisen riskin (Repo, 2015b). Leimaaminen voi johtaa tilanteeseen, jossa ilmiö kiusaamisesta on aikuisen luoma (Reunamo ym., 2014).

Lapset käyttävät monenlaisia keinoja kiusaamisessa. Repo (2015a) todentaa, että lapset ymmärtävät melko selkeästi, millainen toiminta satuttaa toisia lapsia. Jotkut lapset dominoivat ja manipuloivat ryhmää taitavasti. Esimerkiksi syntymäpäiväkutsut toimivat ryhmään kuulumisen määrittäjänä sen mukaan, miten hyvin muut lapset ovat käyttäytyneet dominoivan lapsen toiveiden mukaan. Revon (2015b) mukaan myös lelupäivät voivat toimia vallankäytön välineenä pienten lasten keskuudessa. Leluihin voi liittyä kiristämistä tai uhkailua tai niiden avulla voidaan sulkea lapsi porukan ulkopuolelle.

Repo (2015b) todentaa, että pienten lasten välisessä kiusaamisessa olennaista on preventio, eli ennaltaehkäisy. Sen tavoitteena on, että kiusaamista ei tapahtuisi ollenkaan. Kiusaamisen ehkäisemiseksi vaaditaan laadukkaan peruspedagogiikan ohella tietoista ja johdonmukaista toimintaa. Kasvattajien rooli on ensisijainen varhaiskasvatuksen kiusaamista ennaltaehkäisevässä työssä. Kiusaamisen ehkäisemisessä olennaista on aikuisen sensitiivinen suhtautuminen lapseen sekä myönteisen ja kunnioittavan ilmapiirin luominen. Keskeistä on myös lapsen identiteetin vahvistaminen ja lasten tasa-arvoinen kohtaaminen.

### *2.3 Psyykkinen kiusaaminen*

Psyykkisen kiusaamisen muodot ovat luonnoltaan manipuloivia (Repo, 2015a). Psyykkinen kiusaaminen voidaan luokitella epäsuoraksi kiusaamiseksi ja se on piilossa tapahtuvaa (Repo, 2015b). Se on myös yleisin kiusaamisen muoto varhaiskasvatuksessa (Kirves & Sajaniemi, 2012). Siihen kuuluu monta erilaista tapaa. Näitä tapoja ovat uhkailu, manipulointi, kiristäminen, ilveily, poissulkeminen, leikin sääntöjen muuttaminen, huomiotta jättäminen sekä selän takana puhuminen (Kirves & Sajaniemi, 2012; Repo, 2015a & Repo, 2015b). Repo (2015a) tuo esille lasten osaavan taitavasti nimetä psyykkisen kiusaamisen eri muotoja kuten kiristämistä.

Kirves ja Sajaniemi (2012) todentavat poissulkemisen olevan yleisin psyykkisen kiusaamisen muoto. Lapset eivät usein koe poissulkemisen olevan kiusaamista, vaikka he kokevat sen aiheuttavan negatiivisia tunteita, kuten surullisuutta. Aikuiset näkevät poissulkemisen vallankäytön välineenä sekä ryhmän sosiaalisten suhteiden manipulointina. Poissulkemiseen siis voi yhdistyä myös toinen psyykkisen kiusaamisen muoto, eli manipulointi. Poissulkeminen voi myös olla niin suoraa, että lapselle kerrotaan, ettei hän ole tervetullut leikkiin, yhteisiin suunnitelmiin tai ryhmän jäseneksi (Salmivalli, 2024).

### *2.4 Kiusaamistilanteiden ratkaiseminen*

Kiusaamisen loppumiseen ja siihen puuttumiseen on monia erilaisia keinoja. Salmivallin (2024) mukaan suuri osa kiusaamistapauksista loppuu aikuisen puuttumiseen. Aikuiset eivät kuitenkaan aina puutu kiusaamiseen. Tämä voi johtua siitä, ettei heillä ole siihen tietotaitoa, tai sitten he ajattelevat kiusaamisen loppuvan lopulta itsestään. Repo (2015b) toteaa, että aikuisen puuttumiseksi voi välillä riittää aikuisen vakava suhtautuminen tilanteisiin, sillä se viestittää lapselle siitä, että hänen toimintansa ei ollut hyväksyttävää.

Salmivalli (2024) todentaa, että aikuisten toiminta ja asenteet voivat vaikuttaa siihen, millaiset sosiaaliset kategoriat ovat lapsille tärkeitä ja pohjasyinä kiusaamista aiheuttavien stereotyyppien syntymiseen. Aikuisten tulisi tiedostaa, miten he nimeävät tai käyttävät sosiaalisia kategorioita aktiviteettien suunnittelussa tai lasten kohtelussa. Ennakkoluuloista ja stereotyyppioista sekä esimerkiksi ihmisoikeuksista tai rasismista voi keskustella lapsille sopivaan tyyliin jo varhaiskasvatuksessa.

Revon (2015a) mukaan tyypillinen tapa puuttua kiusaamiseen on poistaa lapsi ryhmästä. Tällainen toiminta ei kuitenkaan lopeta kiusaamista kokonaan. Tämänkaltaista toimintaa käyttävässä lapsiryhmässä kiusaaminen on yleisempää kuin muissa ryhmissä. Usein varhaiskasvatuksessa aikuiset ohjaavat pyytämään anteeksi. Revon (2015b) mukaan anteeksi pyytäminen on toisten ihmisten kanssa elämiseen kuuluva sosiaalinen sääntö. Anteeksi pyytämällä viestitetään teon kohteelle, että tekijä on ymmärtänyt loukanneensa ja hän katuu tekoaan. Anteeksi pyytämällä ei ole kuitenkaan sinänsä merkitystä, jos lapsi ei koe syyllisen tunnetta teostaan. Se ei myöskään saisi perustua aikuisen pakottamiseen. Revon (2015a) mukaan äärimmäisenä keinona käytetään jäähyä ja jäähypenkkiä. Jäähy ei myöskään ole kovin tehokas keino kiusaamistilanteen ratkaisemiseen, sillä lapset eivät opi muita mahdollisia käyttäytymisen malleja siten ollenkaan.

Höistadin (2003) mukaan yksi kiusaamisen selvittämisen vaiheista on kiusaajan kanssa keskusteleminen. Kiusaajan syitä hänen käyttökseen sekä käytöksen motiivina yritetään ymmärtää. Hänen kanssaan myös pyritään yhteisymmärrykseen. Kasvattajan tulee kumminkin säilyttää vakavuus ja uskottavuus, sillä kiusaajan tulee ymmärtää oma vastuunsa. Kiusaamisesta kerrotaan myös kiusaajan vanhemmille. Vanhempien tulee saada tietää tapahtuneesta, jotta he voivat olla lapsensa apuna ja tukena kiusaamisen vastaisessa työssä. Salmivalli (2024) tuo esille, että kiusaajan kanssa keskustellessa tehokkain keino kiusaajan käyttäytymisen muuttamiseksi on sekä tuomita kiusaaminen että vedota lapsen empatiaan. Näin lapsi ymmärtää, että kiusaaminen on väärin, eikä sitä hyväksytä. Tämän lisäksi lapsen syyllisyyden ja häpeän tunteet voivat herätä hänen mieltiessä, miten ikävästi hän on tehnyt sekä miten pahalta kiusatusta tuntuu.

Salmivalli (2003) tuo esille, että kiusaaminen voi loppua myös spontaanisti, kun osa kiusatuista lapsista pääsee pois roolistaan vuosien myötä. Tällaista saattaa tapahtua esimerkiksi, kun kiusattu löytää sellaista vahvuutta ja itsetuntoa, joka viestittyy muillekin. Myös kiusaajien porukan hajoaminen tai ryhmän sosiaalisten roolien uudelleen jakautuminen saattavat aiheuttaa kiusaamisen loppumisen. Valitettavan usein kuitenkin kiusaaminen jatkuu ja kiusattu sinnittelee roolissaan. Höistadin (2003) mukaan kiusaamista on myös usein vaikea saada selville, sillä se voi tapahtua salassa ja niin taitavasti, että vain uhri tietää siitä. Kiusaamisen ratkaisemista vaikeuttaa myös se, jos kiusattu ei kerro kiusaamisesta kenellekään.

Ennaltaehkäiseminen on tehokkain tapa puuttua kiusaamiseen (Kirves & Sajaniemi, 2012). Repo (2015a) korostaa, että tämän vuoksi loukkaavaan käytökseen tulisi puuttua ennen kuin se kehittyy ajan kanssa kiusaamiseksi. Kaveri- ja tunnetaitojen opettelu on ensiarvoisen tärkeää varhaiskasvatuksessa, ja se on myös kiusaamisen ennaltaehkäisyä. Höistad (2003) tuo esille lasten empatian kehittämisen olevan myös tehokas keino kiusaamisen ehkäisyssä. Empatiaharjoittelu on käytännössä omien ja muiden lasten reaktioiden ymmärtämisen harjoittelua, sosiaalisen kanssakäymisen ymmärtämistä sekä sen huomaamista, miten oma käytös vaikuttaa muihin. Näissä aikuisten tulisi olla mallina lapsille.

Lastenkirjat voivat olla hyvä keino kiusaamisen ehkäisyssä. Esimerkiksi kiusaamista käsitteleviä kirjoja voidaan lukea lasten kanssa, ja näin he oppivat kiusaamisesta jo ennen, kun sitä tapahtuu. Jos kiusaamista on jo tapahtunut, voivat lastenkirjat toimia välineenä siinä, että lapsi ymmärtää kiusaamisen olevan väärin.

## *2.5 Lastenkirjallisuus*

Aerilan ja Kauppisen (2021) mukaan lastenkirjallisuudella tarkoitetaan lapsia varten kirjoitettua kirjallisuutta. Lastenkirjallisuudelle on ominaista sen sidoksisuus omaan aikaan, vallitseviin kasvatuseriaatteisiin ja käsitykseen lapsuudesta. Lastenkirjallisuuteen kuuluvat runot, lorut, sadut, kertomukset, dialogimaiset tarinat ja tietokirjat (Nikolajeva & Scott, 2013). Nykyään on

olemassa hyvin monenlaisia lastenkirjoja. On esimerkiksi usean kielisiä kirjoja, lisättyä todellisuutta sisältäviä kirjoja, hiljaisia sekä sanattomia kirjoja (Aerila & Kauppinen, 2021).

Lastenkirjallisuus huomioi kohdeyleisönsä sovittamalla kirjojen sisällön lukijan kognition ja emotionaalisten valmiuksien mukaan (Nikolajeva, 2014). Kirjat auttavat laajentamaan lapsen käsitystä elämästä, ja lapselle luettu kirja voi myös toimia hoitavana ja hoivaavana tekijänä (Heikkilä-Halttunen, 2016). Aerila ja Kauppinen (2021) lisäävät, että kirjallisuus luo jaetun sosiaalisen tilan, jonka avulla voi kertoa lapselle ymmärrettävästi jostakin tilanteensa. Lapsi voi sosiaalistua kirjoille niin, että hän oppii käyttämään niitä esimerkiksi ilokseen ja viihdykkeekseen, leikkiin ja kuvitteluun sekä innovointiin ja tiedonhankintaan. Kirjat kehittävät myös lapsen ymmärrystä sekä sisäistä maailmaa. Voidaan siis todeta, että lastenkirjallisuus sopii monenlaiseen käyttöön ja siten oppimiseen.

## *2.6 Kuvakirja*

Heikkilä-Halttunen (2016) määrittelee kuvakirjan tarkoittavan leikki-ikäisille lapsille suunnattuja kirjoja, joissa yhdistyvät kuva ja teksti. Parhaimmillaan kuvakirjan kuvat tukevat sekä täydentävät tekstiä ja visuaaliselle kerronnalle on jätetty tarpeeksi tilaa. Nikolajeva ja Scott (2013) täsmentävät, että kirjan lukeminen on lapsen näkökulmasta moniaistinen kokemus. Lapsi katsoo kirjaa luettaessa kuvia, ja kuuntelee aikuisen ääntä. Myöhemmin lapsen osatessa itse lukea, yhdistyvät kuvan ja tekstin sanoma. Aerila ja Kauppinen (2021) tuovat esille kuvan lukemisen itsenäisenä ja osana kirjan juonta olevan taito, jota harjoitellaan ja johon opitaan ajan kanssa. Kasvattaja voi tukea kuvan lukemista esimerkiksi leikkilukemisen ja kuvien pohjalta saduttamisen kautta tai tarkastelemalla kirjan juonta vain kuvien avulla.

Aerilan ja Kauppisen (2021) mukaan kuvien ja tekstien määrä voi vaihdella suuresti kirjan mukaan. Kuvakirjat voivat olla pääasiassa enemmän katselukirjoja, tai sitten kuvakertomuksia. Kuvat voivat joko kuvantaa juonen kokonaisuutta viemättä itsenäisesti kertomusta eteenpäin tai rakentaa kertomusta yhdessä tekstin kanssa. Lastenkirjojen kuvat ovat siis tyypillisesti

sekä esittäviä että kertovia. Kansikuvat kertovat kirjan tyylistä, teemasta ja narratiivin luonteesta (Nikolajeva & Scott, 2013).

Kuvakirjojen kuvat havainnollistavat usein omaa aikaansa, yhteiskuntaa ja sen ideologioita sekä pedagogisia tarkoituksia (Nikolajeva & Scott, 2013). Heikkilä-Halttunen (2016) mukaan lapsi oppii ympäröivästä maailmasta kuvakirjojen avulla. Kuvakirjat voivat olla hyvin realistisia ja liittyä lapsen arkeen ja kuvata lapselle tuttuja miljöitä. Tyypillisesti kuvakirjan sankarina esiintyy eläinhahmo, johon lapsen ajatellaan kiintyvän ja samastuvan mielellään. Myös tavalliset lapset ovat yleisiä kuvakirjan sankarihahmoja. Aerila ja Kauppinen (2021) toteavat, että lapsia miellyttää se, kun he voivat lukea ihmisistä, joita he ymmärtävät. Heille myös syntyy mielihyvää, kun kirjoista voi tunnistaa tuttuja piirteitä, reaktioita ja ihmistyypppejä. Välillä kuitenkin kuvakirjoissa voi olla tarpeen etäännyttää tarinan miljöötä ja tapahtuma-aikaa arjesta poikkeavaan sadun maailmaan, jolloin tarina ei kosketa liikaa lapsen omaa elämää (Heikkilä-Halttunen, 2016).

Heikkilä-Halttunen (2016) toteaa, että kuvakirjojen aiheena voivat olla kaikki elämän suuret ja pienemmätkin ilmiöt. Kuvakirjat herättävät ajatuksia ja innostavat lasta keskustelemaan asioista lasten kesken ja yhdessä aikuisen kanssa. Varhaiskasvatuksen ja lastensuojelun ammattilaiset ovat tuoneet esille huolen siitä, että monilla lapsilla on vaikeuksia eläytyä ikätoveriensä tunteisiin, ja tunnistaa omia nopeasti vaihtuvia tunnetiloja. Kuvakirjojen avulla voidaan kehittää näitä taitoja, sillä kuvakirjat opettavat muun muassa empatiaa, eli kykyä ottaa myös muiden tunteet huomioon. Empatia on sosiaalinen taito, joka edellyttää kykyä ymmärtää toisen ihmisen mieltä ilman, että jakaisi samoja emotionaalisia kokemuksia hänen kanssaan (Nikolajeva, 2014).

# 3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

## 3.1 Tutkimustehtävä ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksessa halutaan selvittää, miten lasten kuvakirjoissa kuvataan psyykkistä kiusaamista ja millaisia ratkaisukeinoja kiusaamisen lopettamisen on. Tutkimuskirjat ovat julkaistu 2020-luvulla. Tutkimustehtävän pohjalta nousee kaksi tutkimuskysymystä:

- 1) Millaisena psyykinen kiusaaminen ilmenee lasten kuvakirjoissa?
- 2) Miten kiusaamistilanteet ratkaistaan lasten kuvakirjoissa?

## 3.2 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineistona toimivat neljä lasten kuvakirjaa, joissa kaikista esiintyy psyykkistä kiusaamista. Kirjat ovat kaikki suomalaisia ja ne on julkaistu 2020-luvulla. Olimme yhteydessä Tampereen lastenkirjainstituuttiin. Tämän jälkeen teimme lastenkirjainstituutin Onnet-tietokannassa haun hakuehdoilla ”kiusaaminen” ja ”lasten- ja nuortenkirjallisuus”. Tällä haulla löytyi 758 tulosta. Tarkensimme hakua rajaamalla haun vain kotimaisiin ja 2020–2024 julkaistuihin lastenkirjoihin hakusanalla ”kiusaaminen”. Tällä haulla tuloksia tuli 49. Teimme toisen tarkennetun haun hakusanalla ”koulukiusaaminen”, ja ehdoiksi asetimme suomen kielen ja vuodet 2020–2024. Tällä haulla tuloksia tuli 61. Tutustuimme näiden tarkennetuista hauista löytyneiden kirjojen avainsanoihin ja joidenkin osalta juonen kuvailuihin. Silmäilimme lopulta 10 kirjaa läpi ja joukosta valittiin kirjat, jotka käsittelivät psyykkistä kiusaamista tarpeeksi paljon. Lainasimme lastenkirjat PIKI-kirjastosta. Lasten kirjat ovat hyvä valinta tutkimusaineistoksi, koska lastenkirjoja käytetään varhaiskasvatuksessa pedagogisena menetelmänä ja niitä luetaan paljon varhaiskasvatuksen arjessa.

Koska tutkimus on laadullinen, aineisto ei ole niin laaja kuin määrällisessä tutkimuksessa. Eskola ja Suoranta (1998) toteavat, että suppea aineisto mahdollistaa sen tarkan analysoinnin. Aineistoa kerätessä piti huomioida, sen soveltuvuus tutkimustehtävään ja sen antamat mahdollisuudet vastata tutkimusongelmaan. Aineiston tulee myös mahdollistaa teoreettisen tiedon kehittäminen kohdeilmioistä.

Alla on taulukko aineistoksi valituista kirjoista.

<p>Heko Kroko kiusaa Pöyhönen, Julia, Livingston, Heidi &amp; Teittinen, Matias (kuvitus) 2021</p> <p>Ympyräiset viettävät talviriehaa kisailemalla eri lajeissa. Heko Kroko on jo varma voitostaan, kunnes putoaakin joukon hännille. Krokoa harmittaa ja hän tuntee itsensä näkymättömäksi. Kroko alkaa pilailla Siro Saparón kustannuksella, ja hän pääsee taas keskipisteeksi innostamalla muut nauramaan hänen kanssaan. Siro Saparosta tuntuu pahalta olla naurunalaisena ja toisten pilailun kohteena.</p>	 <p>Teittinen, 2021</p>
---	--

Piki ja villi vekotin

Kirkkopelto, Katri

2024

Piki on saanut oman puhelimen. Välitunnilla kaverukset pelaavat puhelimillaan, mutta Viiru suljetaan porukan ulkopuolelle kääntämällä hänelle selkä. Tuisku sulkee Viirun ulkopuolelle toteamalla, ettei hän kuulu peliporukkaan. Puhelimeen tulee ikäviä viestejä koskien Viirun poissulkemista, jotka huolettavat Pikiä.



Kirkkopelto, 2024

Poika ja hame

Toivola, Jani & Obele, Saara

(kuvitus)

2021

Roni ei voi vastustaa äidin punaista hametta. Äiti kuitenkin suuttuu, kun Roni kokeilee hänen hamettaan. Roni pakkaa hameen mukaan kouluun, ja pukeutuu siihen tunnin jälkeen. Naapuriluokan pojat huomaavat, kun Roni pyörähtelee luokassa hameessaan, ja ilkkuvat ja nauravat hänelle. Jopa Ronin ystävä Pinja kääntää selkensä Ronille nähtyään hänet.



Obele, 2021

<p>Tule, juostaan!</p> <p>Hansson, Ulrika &amp; Hurme</p> <p>Maija (kuvitus)</p> <p>2024</p> <p>Iltapäiväkerhossa Hannes ja Roope jättävät Santun toistuvasti ulkopuolelle juoksemalla häntä pakoon. Roope tuntee syyllisyyttä siitä, että Santtu jää yksin. Hannes puhuu Santusta selän takana pahaa toteamalla, että on Santun vika, ettei häntä oteta mukaan leikkeihin.</p>	 <p>Hurme, 2024</p>
---	---

### 3.3 Aineiston analyysi

Tutkimuksen aineiston analyysissä keskitytään sekä tekstin että kuvan analysointiin. Teksti on tulkinnan keskiössä, mutta kuvat täydentävät sitä. Aineiston analyysimenetelmänä toimii ensimmäisen tutkimuskysymysten osalta teorialähtöinen sisällönanalyysi, sillä sitä ohjaavat Revon (2015a & 2015b) sekä Kirveksen ja Sajaniemen (2012) määrittelemät psyykkisen kiusaamisen muodot (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Toisen tutkimuskysymyksen osalta analyysimenetelmä on aineistolähtöinen sisällönanalyysi, sillä siinä analyysiyksiköt valitaan aineiston perusteella ja tutkimuskysymyksen mukaisesti (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Aineiston analyysin päämääränä on kuvailla, tulkita ja ymmärtää tutkittavaa ilmiötä. Tavoitteena on luoda aineistosta mielekäs kokonaisuus, jonka avulla voidaan tuottaa perusteltu ja rikas tulkinta sekä tuottaa johtopäätöksiä (Puusa & Juuti, 2020).

Aineiston analyysi alkoi huolellisella tutustumisella aineistoon. Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta teoria toimi välineenä, jonka avulla aineistosta pystyi rakentamaan päätelmiä (Eskola & Suoranta, 1998). Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan ensimmäinen vaihe sisällönanalyysissä on datan redusointi eli pelkistäminen. Pelkistämisen tarkoituksena on karsia aineistosta tutkimuskysymyksen kannalta epäolennainen data pois. Kirjoista otettiin tutkimuskysymyksen kannalta olennaisia ilmaisuja, jotka alleviivattiin eri väreillä

analyysiyksiköiksi, eli koodattiin (Puusa & Juuti, 2020). Teimme analyysiä varten jokaiselle lastenkirjalle oman taulukon, johon merkitsimme ensimmäiseksi analyysiyksiköt. Tämän jälkeen pelkistimme analyysiyksiköt taulukkoon. Pelkistämisen jälkeen aineisto klusteroidaan eli ryhmitellään (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Etsimme aineistosta samankaltaisuuksia kuvaavia ilmauksia ja ryhmittelimme samaa ilmiötä kuvaavat ilmaisut sekä yhdistimme ne eri luokiksi. Näin muodostuivat alaluokat. Nimesimme alaluokat luokan sisältöä kuvaavalla käsitteellä. Alaluokkia yhdistelemällä loimme pääluokat Revon (2015a & 2015b) sekä Kirveksen ja Sajaniemen (2012) määrittelemien psyykkisen kiusaamisen muotojen perusteella.

Toisen tutkimuskysymyksen osalta lähdettiin liikkeelle ilman ennakkoletuksia tai määritelmiä (Eskola & Suoranta, 1998). Aineistolähtöisessä analyysissä tutkijan tulisi lukea aineistoa avoimesti ilman, että jokin ennalta ajateltu teoreettinen näkökulma rajoittaa sisällön näkemistä tavalla, joka voisikin aiemmasta teoriasta poiketen olla olennaista tutkimuksen tavoitteen kannalta (Puusa & Juuti, 2020). Tuomen ja Sarajärven (2018) ohjeen mukaan myös tämän tutkimuskysymyksen osalta ensimmäinen vaiheemme oli pelkistäminen, jossa etsimme aineistosta tutkimuskysymyksemme kannalta olennaisia ilmaisuja. Samaan aihepiiriin kuuluvat ilmaisut alleviivattiin samalla värillä analyysiyksiköiksi. Nämä alkuperäiset ilmaukset muodostettiin pelkistetyiksi ilmauksiksi. Seuraavaksi ryhmittelimme aineiston. Samankaltaisuuksia kuvaavista ilmauksista muodostettiin alaluokkia, ja alaluokat nimettiin sisällön perusteella. Alaluokista muodostettiin pääluokkia aineistoista löydettyjen kiusaamisen ratkaisukeinojen perusteella.

Puusan ja Juutin (2020) mukaan analyysiprosessin jälkeisessä vaiheessa tulkitaan ja selitetään tuloksia. Tulkinta tarkoittaa analyysistä nousseiden tietojen avaamista ja pohdintaa. Vilkan (2021) mukaan tulkintaa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen avulla. Tuloksia vertaillaan aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin.

Alla olevassa taulukossa kuvataan ensimmäisen tutkimuskysymyksen analyysia kirjasta Piki ja villi vekotin (2024).

<b>Alkuperäinen ilmaus</b>	<b>Pelkistetty ilmaus</b>	<b>Alaluokka</b>	<b>Pääluokka</b>
Tuisku ärähti ja kääntyi niin, ettei Viiru enää nähnyt peliä.	Kiusaaja kääntyy kiusatun näköesteeksi	Kiusatun ulkopuolelle sulkeminen	Poissulkeminen
Viiru ei kuulu meidän peliporukkaan.	Kiusaaja sulkee kiusatun ulkopuolelle		
Mutta aina kun se siirtyi, muut käänsivät selkänsä niin, ettei Viiru nähnyt mitään.	Kiusatulle käännetään selkä		
Huomenna kukaan ei sitten näytä peliään Viirulle, Tuisku selitti videolla.	Kiusaaja käskee muita toimimaan kuin hän haluaa.	Muiden uhkailu	Uhkailu
Semmoiset jotka leikkii, ei sitten kuulu enää meidän peliporukkaan.	Kiusaaja uhkaa poissulkemisella		
Semmoiset jotka leikkii, ei sitten kuulu enää meidän peliporukkaan.	Kiusaaja kiristää		
Eihän Viiru edes ymmärrä, kuka on hyvä ja kuka on huono pelaaja.	Kiusaaja arvostelee kiusatun älykkyyttä	Kiusatun arvosteleva hänen tietämättään	Selän takana puhuminen
Tuisku mulkaisi Pikiä äkäisesti.	Kiusaaja mulkoilee äkäisesti	Mulkoilu	Ilveily

# 4 TULOKSET

## 4.1 *Psyykkisen kiusaamisen ilmeneminen lastenkirjoissa*

Tutkimuksessa aiemmin Kirveksen ja Sajaniemen (2012) sekä Revon (2015a & 2015b) mukaan määritellyistä psyykkisen kiusaamisen muodoista esiintyi suurin osa tutkimissamme neljässä lastenkirjassa. Pääkategoriat muodostuivat löydettyjen psyykkisen kiusaamisen muotojen perusteella. Löydettyjä muotoja tutkimusaineistossamme olivat selän takana puhuminen, poissulkeminen, ilveily, manipulointi, uhkailu ja kiristäminen. Leikin sääntöjen muuttamista sekä huomiotta jättämistä ei löytynyt aineistosta.

Selän takana puhumista löytyi kirjoista Tule, juostaan! (Hansson, 2024), Poika ja hame (Toivola, 2021) sekä Piki ja villi vekotin (Kirkkopelto, 2024). Kirjassa Tule juostaan! selän takana puhumista esiintyy, kun Hannes kuiskaa kaverilleen Roopelle iltapäiväkerhossa Santun saapuessa heidän luokseen, että heidän tulisi juosta Santtua pakoon. Hannes jatkaa selän takana puhumista uudemman kerran iltapäiväkerhon pihalla syyttämällä Santtua riitojen aiheuttamisesta.

Kirjassa Poika ja hame selän takana puhumista tapahtuu, kun lapset kuiskivat toisilleen nähdessään Ronin pyörähtelemässä luokassa hame päällensä. Piki ja villi vekotin -kirjassa selän takana puhumista tapahtuu Tuiskun selittäessä videolla, että Viiru ei kuulu heidän peliporukkaansa. Tuisku arvostelee Viirun älykkyyttä toteamalla, että eihän Viiru edes ymmärrä kuka on hyvä ja kuka huono pelaaja.

-Huomenna kukaan ei sitten näytä peliään Viirulle, Tuisku selitti videolla. – Viiru ei kuulu meidän peliporukkaan. Eihän Viiru edes ymmärrä, kuka on hyvä ja kuka on huono pelaaja. (Kirkkopelto, 2024)

Poissulkemista löytyi kirjoista Piki ja villi vekotin (Kirkkopelto, 2024) sekä Tule, juostaan! (Hansson, 2024). Kirjassa Piki ja villi vekotin kiusaaja Tuisku kääntyy puhelimella pelatessaan Viirun näköesteeksi, niin ettei Viiru näe peliä. Toisessa tilanteessa muut kääntävät selkensä aina kun Viiru yrittää siirtyä ja nähdä pelin. Poissulkeminen ilmenee myös Tuiskun puheessa. Hän korostaa, ettei Viiru kuulu heidän peliporukkaansa. Kirjassa Tule juostaan! Hannes ja Roope juoksevat toistuvasti pois Santun luota. Kerran he juoksevat kiihdyttäen pakoon Santtua, joka yrittää juosta heidän peräänsä. Tämän vuoksi Santtu jää yksin.

Santtu juoksee perään. Mutta kun Hannes ja Roope kiihdyttävät vauhtia, hän pysähtyy. Santtu jää yksin. Taas. (Hansson, 2024)

Ilveilyä löytyi kirjoista Piki ja villi vekotin (Kirkkopelto, 2024) sekä Heko Kroko kiusaa (Pöyhönen & Livingston, 2021). Ilveily ilmeni pilan tekemisenä kiusatusta sekä vihaisesti mulkoiluna. Kirjassa Piki ja villi vekotin kiusaaja Tuisku mulkaisee Pikiä tämän kysyessä Viirua, eli kiusattua mukaan leikkiin. Kirjassa Heko Kroko kiusaa kiusaaja Heko Kroko pyrkii takaisin huomion keskipisteeksi matkien ja tehden pilaa Siro Saparosta ja tämän eleistä. Heko Kroko myös matkii Siron heittotyylisiä pilkalliseen sävyyn. Ilveilyyn yhtyy myös Pomppu Bansku, joka matkii ja tekee pilaa Siro Saparosta.

Heko Kroko haluaa takaisin huomion keskipisteeksi ja keksii siihen mielestään hyvän keinon. -Olenpa minä sorean korea porsas, se lohkaisee ja vilkaisee Siro Saparoa ivallisesti. (Pöyhönen & Livingston, 2021)

Manipulointia löytyi kirjasta Poika ja hame (Toivola, 2021). Roni haluaisi kovasti pitkän tukan. Ronin äiti yrittää vakuuttaa Ronille, ettei tämä voi saada pitkää tukkaa, koska hänen tukkansa on niin kihara. Ronin äiti siis yrittää vaikuttaa Ronin minäkuvaan.

Keittiön oven raosta hän näkee, kun mummo katsoo televisiota. Siellä on nainen, joka laulaa. Hänellä on paljon meikkiä ja pitkä tukka. Ronikin haluasi pitkän tukan. Äiti sanoo, ettei se ole mahdollista, kun Ronin tukka on niin kihara. Roni on eri mieltä. Hän on nähnyt televisiossa myös ruskeita ihmisiä, joilla on pitkä tukka. (Toivola, 2021)

Uhkailua ja kiristämistä löytyi samasta ilmaisusta ainoastaan kirjasta Piki ja villi vekotin (Kirkkopelto, 2024). Kiusaajan roolissa oleva Tuisku uhkailee ja kiristää Pikiä ja Viirua, että he eivät kuulu enää osaksi peliporukkaa, jos he eivät toimi hänen toivomallaan tavalla.

-Semmoiset jotka leikkii, ei sitten kuulu enää meidän peliporukkaan. Tuisku huusi vielä Pikin ja Viirun perään. (Kirkkopelto, 2024)

<b>Alakategoriat</b>	<b>Pääkategoriat</b>
Kuiskiminen	Selän takana puhuminen
Kiusatun arvosteleminen selän takana	
Yksin jättäminen	Poissulkeminen
Ulkopuolelle sulkeminen	
Pilan tekeminen	Ilveily
Mulkoilu	
Minäkuvaan vaikuttaminen	Manipulointi
Muiden uhkailu	Uhkailu
Muiden kiristäminen	Kiristäminen

#### 4.2 Kiusaamistilanteiden ratkeaminen

Kiusaamistilanteet ratkeavat monin eri keinoin. Myös lastenkirjoissa oli hyvin monta erilaista kiusaamistilanteiden ratkaisukeinoa. Usein pienten lasten kiusaamistilanteiden selvittämisessä on aikuinen mukana (Repo 2015b). Aikuinen oli osassa lastenkirjoistakin ratkaisun keskiössä. Löydettyjä ratkaisukeinoja olivat aikuisen kanssa puhuminen, aikuisen puuttuminen kiusaamiseen, kiusatun mukaan ottaminen, kiusatun puolustaminen, kiusaamisen sivuuttaminen, paikalta poistuminen, anteeksi pyytäminen sekä kiusaajan katuminen.

Aikuisen kanssa puhumista löytyi kirjoista Piki ja villi vekotin (Kirkkopelto, 2024) sekä Tule, juostaan! (Hansson, 2024). Aikuisen kanssa puhuminen ilmeni kiusaamiseen neuvon kysymisenä sekä aikuiselle kiusaamisesta kertomisena. Missään kirjan tilanteista kiusattu ei itse kertonut kiusaamisesta kenellekään.

Kirjassa Piki ja villi vekotin kirjan päähenkilö Piki avautuu ongelmastaan vanhemmalleen Isolle. Piki näyttää Isolle puhelintaan, ja kertoo että siihen tulee

ikäviä ja riitaa aiheuttavia asioita, ja kaikki asiat menevät sotkuun. Iso suhtautuu Pikin huoleen ymmärtäväisesti ja tukee häntä.

Kirjassa Tule, juostaan! Aikuisen kanssa puhumista ilmenee useassa eri tilanteessa. Kiusaamiseen osallistuva Roope kysyy äidiltään neuvoa ongelmaansa. Hän myös avautuu kiusaamisesta äidilleen myöntämällä, että hän ja Hannes juoksevat Santtua pakoon. Roope keskustelee mieltään painavasta ongelmasta yhdessä äitinsä kanssa, sillä äiti toteaa, että jos asiasta voi puhua, sen jälkeen nukkuu kuin tukki.

-Mitä sinä teet, jos töissä on joku tyyppi, josta et tykkää? (Hansson, 2024)

Aikuisen puuttumista kiusaamiseen löytyi kirjoista Piki ja Villi vekotin (Kirkkopelto, 2024) sekä Tule, juostaan! (Hansson, 2021). Kirjassa Piki ja Villi vekotin Pikin vanhempi Iso juttelee Pikille erimielisyyksistä ja niiden aiheuttamista ikävistä tunteista. Hän korostaa, että jos jättää puolustamatta toista, tulee tästä vielä kurjempi mieli. Iso siis kannustaa Pikiä puolustamaan Viirua. Kirjassa Tule, juostaan! Roopen äiti puhuu kiusaamisesta iltapäiväkerhon ohjaajan kanssa. Äiti myös rohkaisee Roopea leikkimään yhdessä Santun kanssa pohtien, olisiko lapsilla mitään yhteistä ajatusta leikeistä.

Ittisen ohjaajat valvovat leikkejä. Äiti jutteli heidän kanssaan, vaikka Roope yritti kieltää. (Hansson, 2024)

Kiusatun mukaan ottamista löytyi kirjoista Tule, juostaan! (Hansson, 2024) sekä Piki ja villi vekotin (2024). Kirjassa Tule, juostaan! Roope ottaa kaikki seikkailuleikkiin mukaan, myös Santun. Hän korostaa, että kaikkien lasten tulee pysyä yhdessä. Näin hän luo yhteishengen. Kirjassa Piki ja Villi vekotin Piki menee Viirun luo pyytämään tätä mukaansa leikkimään.

Piki sujautti puhelimen taskuunsa ja meni Viirun luo. Ihan tylsää tämä pelaaminen, Piki sanoi Viirulle. Tehdäänkö jotain muuta? Piki kysyi. Viiru hymyili onnellisena. (Kirkkopelto, 2024)

Kiusatun puolustamista löytyi kirjoista Piki ja villi vekotin (Kirkkopelto, 2024) sekä Heko Kroko kiusaa (Pöyhönen & Livingston, 2021). Kiusatun puolustaminen ilmeni kiusaamistilanteeseen väliin tulemisena ja kiusatun kannustamisena sekä hänen puolelleen asettumisena. Kirjassa Piki ja Villi vekotin Lumi liittyy Pikin ja Viirun joukkoon leikkimään, ja näin asettuu kiusatun ja kiusaajan puolustajan

puolelle. Heko Kroko kiusaa –kirjassa Sisu Kettu puolustaa kiusattua ja tulee kiusaamistilanteen väliin lopettaakseen kiusaamisen. Kiva Kirahvi puolestaan kannustaa kiusaamisen kohteeksi joutunutta Siro Saparoa kehumalla hänen suoritustaan ja kertomalla hänelle, että hän on hyvä juuri tuollaisena.

-Stop! Sisu Kettu on harpannut joukon keskelle ja katsoo vakavana ympärilleen. - Stop! Ei saa kiusata! se jatkaa. (Pöyhönen & Livingston, 2021)

Kiusaamisen sivuuttamista löytyi kirjoista Heko Kroko kiusaa (Pöyhönen & Livingston, 2021) sekä Poika ja hame (Toivola, 2021). Kirjassa Heko Kroko kiusaa Siro Sapiro rohkaistuu kilpailemaan omalla tyyllillään muistellessaan sitä, kun Kiva Kirahvi puolusti tätä rohkaisevilla sanoilla. Hän ei siis enää pelkää tehdä asioita omalla tyyllillään, vaikka häntä pilkattiin. Kirjassa Poika ja hame Roni juoksee pakoon ja yhtäkkiä lentäessään ilmassa hän ei kuule enää kiusaajien naurua eikä näe heitä. Hän siis ei välitä enää kiusaamisesta.

Juuso ja muut pojat lähestyvät uhkaavasti. Roni yrittää lisätä vauhtia. Samalla, kun hän juoksee, hän näkee silmäkulmastaan, miten tuuli tarttuu hameen helmaan ja alkaa nostaa sitä yhä ylemmäs. Yhtäkkiä Ronista tuntuu, että kaikki pihan äänet ja ilkeät kasvot alkavat kadota. (Toivola, 2021)

Paikalta poistumista löytyi kirjasta Poika ja hame (Toivola, 2021). Kun muut nauravat Ronille, livahtaa tämä kiusaajan roolissa olevan Juuson ohi ja poistuu paikalta juosten.

Juuso nappaa Ronin repun ja kaataa kaikki tavarat lattialle. Seuraavaksi Juuso lähestyy Ronia. Roni on onnekseen nopea jaloistaan. Hän livahtaa Juuson ohi ja ulos luokasta juuri ennen kuin Juuso ehtii saada hänestä otteen. Roni juoksee koulun pihalle Juuso ja muut pojat kintereillään. (Toivola, 2021)

Anteeksi pyytämistä löytyi kirjasta Poika ja hame (Toivola, 2021). Anteeksi pyytäminen tapahtuu kiusaajan omasta aloitteesta. Ronin äiti katuu omaa suhtautumistaan sekä ikäviä sanojaan, ja esittää Ronille anteeksipyynnön.

Kotiin lähtiessä Roni näkee äidin seisomassa koulun pihalla. Roni pelästyy, sillä hame on edelleen hänen päällään. Äiti näyttää surulliselta. Roni kävelee varovaisesti häntä kohti. Onko äiti vihainen? Pitäisikö hänen pyytää anteeksi? Roni näkee, että äidin silmissä on kyyneliä. Äiti kaappaa Ronin syliinsä, halaa tätä tiukasti ja kuiskaa Ronin korvaan: ”Anteeksi.” (Toivola, 2021)

Kiusaajan katumista löytyi kirjasta Heko Kroko kiusaa (Pöyhönen & Livingston, 2021). Ensin Heko Kroko tajuaa menneensä Siro Sapon pilkkaamisessa liian pitkälle. Tämä hävettää häntä. Myöhemmin Heko Kroko tulee auttamaan Siro Sapon taputtaen tätä olkapäälle. Heko Kroko julistaa Siro Sapon talviriehan voittajaksi ja keksii kaikille yhteisen kannustushuudon. Heko Kroko tuntee ylpeyttä itsestään ja ystävästään Sirosta.

-E- en minä sitä niin tarkoittanut... Heko Kroko aloittaa. Se tajuaa menneensä liian pitkälle, ja pahoittaneensa Siro Sapon mielen. Sitä hävettää, eihän se ollut lainkaan ajatellut Siron tunteita. (Pöyhönen & Livingston, 2021)

<b>Alakategoriat</b>	<b>Pääkategoriat</b>
Aikuiselta neuvon kysyminen	Aikuisen kanssa puhuminen
Aikuiselle kertominen	
Aikuisten välinen keskustelu	Aikuisen puuttuminen kiusaamiseen
Aikuinen neuvoo	
Aikuinen kannustaa puolustamaan	
Yhteishengen luominen	Kiusatun mukaan ottaminen
Kiusattu yhteiseen leikkiin	Kiusatun puolustaminen
Väliin tuleminen	
Kiusatun kannustaminen	
Kiusattu ei välitä	Kiusaamisen sivuuttaminen
Kiusattu rohkaistuu	
Pakoon livahtaminen	Paikalta poistuminen
Kiusaaja pyytää anteeksi	Anteeksi pyytäminen
Kiusaaja häpeää	Kiusaajan katuminen
Kiusaaja löytää yhteishengen	

### 4.3 Kuvan ja tekstin suhde

Analyysissä tarkasteltiin myös lastenkirjojen kuvia. Kuvat olivat suuressa roolissa aineistoissa, sillä kuvia esiintyi kirjojen jokaisella sivulla yhdessä tekstin kanssa. Kirjojen kuvat täydensivät sekä tarkensivat tekstien sanomaa. Kuvissa ilmeet ja eleet tukevat tekstiä ja hahmojen emootiot välittyivät selkeästi kuvien kautta. Teksteissä ja kuvissa esitettiin juonen kannalta samat asiat. Teksti oli kuitenkin selkeästi enemmän tietoa antava tutkimuskysymyksen kannalta, minkä vuoksi pääpaino analyysissä oli tekstissä. Pelkistä kuvista analyysiä ei olisi voinut tehdä.

Alla olevat kuvat havainnollistavat kuvien roolia ensimmäisen tutkimuskysymyksen eli psyykkisen kiusaamisen ilmenemisen selvittämisessä. Vasemmanpuoleisessa kuvassa Kirkkopellon (2024) kirjasta Piki ja villi vekotin, havainnollistuu hyvin hahmojen tunnetilat. Kuvassa esiintyvä Tuisku mulkaisee Pikiä vihaisesti ja Piki näyttää huolestuneelta. Oikeanpuoleisessa kuvassa Hanssonin (2024) kirjasta Tule, juostaan! Hannes ja Roope kuiskivat ja suunnittelevat Santun yksin jättämistä. Kuvan hahmot ovat asemoitu niin, että kiusaajat ovat lähekkäin ja erillään kiusatusta.



Kirkkopelto, 2024



Hurme, 2024

Alla olevat kuvat tuovat esille kuvien merkitystä toisen tutkimuskysymyksen osalta, eli kiusaamistilanteiden ratkaisukeinojen selvittämisessä.

Vasemmanpuoleinen kuva on Toivolan (2021) kirjasta Poika ja hame. Kuvassa esiintyy tilanne, jossa äiti pyytää pojaltaan Ronilta anteeksi käytöstään. Kiusaamisen ratkeaminen havainnollistuu siinä, miten äiti ja Roni ovat lähekkäin ja halaavat. Oikeanpuoleinen kuva on Pöyhösen ja Livingstonin (2021) kirjasta Heko Kroko kiusaa. Kuva on tilanteesta, jossa Kiva Kirahvi kannustaa ja rohkaisee Siro Sapiroa. Kuvassa havainnollistuvat hyvin hahmojen kokemat tunteet. Kiva Kirahvi kohdistaa lempeän katseen Siro Sapiroon, joka näyttää helpottuneelta surun väistyessä itseluottamuksen tieltä.



Obele, 2021



Teittinen, 2021

# 5 POHDINTA

## *5.1 Tulosten yhteenveto ja johtopäätökset*

Tässä tutkimuksessa tutkittiin psyykkisen kiusaamisen ilmenemistä ja kiusaamistilanteiden ratkaisukeinoja suomalaisissa 2020-luvun lasten kuvakirjoissa. Kirjoissa ilmeni monipuolisesti erilaisia psyykkisen kiusaamisen muotoja. Myös ratkaisukeinot olivat monisyisiä ja saivat kiusaamistilanteet loppumaan.

Kiusaamisen eri muotojen irrottaminen toisistaan on haasteellista sillä ne ovat usein päällekkäisiä (Repo, 2015a & Repo, 2015b). Vaikka tutkimme vain psyykkistä kiusaamista, oli kirjoista löydettävissä muitakin kiusaamisen muotoja, kuten sanalliseen kiusaamiseen kuuluvaa nauramista. Myös psyykkisen kiusaamisen muodot olivat samoissa tilanteissa päällekkäisiä. Eräs tilanne sisälsi esimerkiksi sekä kiristämistä että uhkailua. Kirjoissa esiintyi myös tilanteita, joissa psyykkisen ja sanallisen kiusaamisen erottaminen toisistaan oli vaikeaa. Esimerkiksi nauramis- ja haukkumistilanteissa näitä oli vaikea erotella. Revon (2015a) mukaan yleisintä psyykkisen kiusaamisen muotoa, eli poissulkemista esiintyi valituissa lastenkirjoissa toiseksi eniten kaikista löydetyistä psyykkisen kiusaamisen muodoista. Valituissa lastenkirjoissa esiintyi eniten selän takana puhumista. Muita löydettyjä psyykkisen kiusaamisen muotoja olivat ilveily, manipulointi, uhkailu ja kiristäminen. Kirjoissa ei ilmennyt kiusaamisen muodoista leikin sääntöjen muuttamista eikä huomiotta jättämistä.

Huomattiin, että lähinnä kiusaamisen loppumiseen vaikuttaa muiden kuin kiusatun puuttuminen siihen. Puuttuja voi olla puolustaja, aikuinen tai itse kiusaaja. Yleisintä on aikuisen puuttuminen kiusaamiseen. Pienten lasten keskuudessa aikuinen puuttuu usein kiusaamiseen (Kirves & Sajaniemi, 2012). Reunamon ym. (2014) mukaan yleisin keino lapsen kohdatessa kiusaamista on avun pyytäminen aikuiselta. Lastenkirjoissa lapsi monesti keskusteli aikuisen

kanssa kiusaamisesta. Tällöin aikuinen antoi neuvoja kiusaamisen käsittelyyn sekä kannusti puolustamaan kiusattua. Kiusaaminen loppui myös kiusajaan aloitteesta esimerkiksi pyytämällä anteeksi. Revon (2015b) mukaan anteeksi pyytämällä ei ole merkitystä, jos kiusaaja ei osoita syyllisyyden tunnetta, eli katumusta tai jos aikuinen pakottaa siihen. Yhdessä lastenkirjan anteeksipyyntötilanteessa kiusaaja osoitti syyllisyyden tunnetta itkien. Muissa kirjojen tilanteissa kiusaaja osoitti katumusta häpeän tunteen ja kaikkien leikkiin mukaan ottamisen myötä.

Kiusattu ei itse kertonut lastenkirjoissa kiusatuksi tulemisesta missään vaiheessa. Jos kiusattu ei kerro itse kiusaamisesta, on kiusaamisen selville saaminen ja siihen puuttuminen hyvin vaikeaa (Höistad, 2003). Tällöin kiusaamisesta saattaa tietää vain kiusattu itse, ja kiusaamisen ratkaisemiseen vaikuttaa esimerkiksi se lopettavatko kiusaajat itse kiusaamisen tai saako kiusattu puolustajia tuekseen. Lastenkirjoissa kiusattu saattoi olla vain välittämättä kiusaamisesta ja näin kiusaaminen näennäisesti loppui. Kiusatun kiusaamistilanteesta poistuminen ilmeni myös ratkaisukeinona. Nämä kumpikaan eivät ole kovin tehokkaita kiusaamisen ratkaisukeinoja, sillä kiusaaminen alkaa helposti uudestaan (Repo, 2015a). Varhaiskasvatuksessa lasten olisi tärkeä ymmärtää, että parempi vaihtoehto näiden sijaan olisi kertoa aikuiselle.

Vaikka psyykkinen kiusaaminen on yleisin kiusaamisen muoto, ei aiheesta ole paljon tutkimusta. Psyykkisen kiusaamisen muotoja ei myöskään määritellä aiemmissä tutkimuksissa juuri ollenkaan. Tämän vuoksi niiden tulkitseminen lastenkirjoista on hyvin tulkinnanvaraista. Lastenkirjoista ei aina saanut selvyyttä siitä, loppuiko kiusaaminen lopullisesti. Jotkin tilanteet jäivät auki ja lukijan tehtävä oli päätellä, onko kiusaamisella jatkumoa vai loppuiko se kokonaan.

Kiusaamisilmiön ymmärtäminen ja siihen puuttumiseen tarvittavien keinojen keksiminen varmasti aiheuttavat haasteita monille kasvattajille. Katri Kirkkopelto, Tiina Haapsalo ja Laura Repo ovat kirjoittaneet kasvattajille kiusaamisesta oppaat nimeltä ”Mun ja sun juttu!” (2016) sekä ”Meidän juttu” (2020). Oppaissa esitetään kysymyksiä ja toimintamalleja lasten kanssa yhdessä pohdittavaksi sekä tehtäväksi. Myös Mannerheimin lastensuojeluliitto on yhdessä Folhålsanin kanssa kirjoittanut materiaalin ammattilaisille kiusaamisen ehkäisyyn varhaiskasvatuksessa (Kirves & Stoor-Grenner, 2010). Tällaiset oppaat ja

materiaalit tarjoavat kasvattajille tarkoituksenmukaisia eväitä kiusaamisen käsittelyyn. Tämä on tärkeää, sillä kiusaamisen ennaltaehkäiseminen on tehokkain tapa puuttua kiusaamiseen.

Tämä tutkimus antaa tietoa siitä, millaista psyykinen kiusaaminen on lasten kuvakirjoissa. Tutkimus voi hyödyttää kasvattajia psyykkisen kiusaamisen tunnistamisessa. Lasten välistä vuorovaikutusta tulisi havainnoida enemmän, jotta piiloon jäävä psyykinen kiusaaminen tunnistettaisiin. Tässä tutkimuksessa löydetyt ratkaisukeinot osoittavat esimerkiksi varhaiskasvatuksen kasvattajille, että kiusaaminen ei välttämättä ratkea aina aikuisten puuttumisella siihen. Sellaisia tilanteita, joissa kiusattu joutuu vain olla välittämättä tai poistua paikalta, tulisi olla harvassa. Tämä on tärkeää, sillä jos lapsi jää yksin kiusaamisen ratkaisemisen kanssa, saattaa hänelle tulla tunne, ettei hänestä ja hänen kiusatuksi joutumisestaan välitetä. Tällöin lapsi voi ei ehkä uskalla kertoa kiusaamisesta aikuiselle.

Psyykkisestä kiusaamisesta kertovat lastenkirjat voivat olla hyvin realistia ja kertoa samankaltaisista tilanteista, mitä lapset kohtaavat päivittäin. Ne antavat välineitä kiusaamisilmiön ymmärtämiseen ja siihen puuttumiseen. Varhaiskasvatuksessa on hyvä käsitellä vaikeita aiheita lasten kuvakirjojen kautta, sillä ne kertovat aiheista ymmärrettävästi ja helposti lähestyttävästi. Tämän tutkimuksen myötä voidaan todeta, että lasten kuvakirjoissa kuvataan monipuolisesti ja tarkoituksenmukaisesti psyykkistä kiusaamista. Varhaiskasvatuksessa voisi siis käsitellä aihetta kuvakirjojen avulla.

## *5.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys*

Tutkimus toteutettiin hyvää tieteellistä käytäntöä noudattaen, eli tutkimuksen jokaisessa vaiheessa noudatettiin rehellisyyttä, luotettavuutta ja vastuunkantoa (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2023). Vilkan (2021) mukaan tutkimuksen luotettavuutta ja tutkimuksen toteuttamista ei voida erottaa toisistaan, sillä luotettavuuden arviointia tehdään koko tutkimusprosessin ajan. Tutkimuksen jokaisessa vaiheessa pyrittiin arvioimaan luotettavuutta ja tehdyt valinnat ja ratkaisut perusteltiin. Sisäinen johdonmukaisuus on hyvän tutkimuksen kriteeri

(Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tämän tutkimuksen jokaisessa vaiheessa on pyritty johdonmukaisuuteen tutkimustehtävän pohjalta.

Tämän tutkimuksen luotettavuutta huomioidessa täytyy ottaa huomioon se, että aineisto oli hyvin suppea, sillä se koostui vain neljästä kirjasta. Täten tutkimusaineisto ei voi antaa kokonaisvaltaista kuvaa psyykkisen kiusaamisen esiintymisestä suomalaisissa lasten kuvakirjoissa. Toisaalta laadullisessa tutkimuksessa aineistot ovat yleensä suppeita, eikä niistä pyritä saamaan kovin laajaa tulosta (Eskola & Suoranta, 1998). Vilkan (2021) mukaan laadullisessa tutkimuksessa ei tavoitella yleistettävyyttä, ja aineiston kokoa säätelee määrän sijasta sen laatu. Koska aineistot olivat monipuolisia, on niitä ollut mahdollisuus tulkita monitahoisesti (Puusa & Juuti, 2020). Myös se, että aineisto koostui vain 2020-luvulla ilmestyneistä kirjoista, vaikuttaa siihen, ettei psyykkistä kiusaamista lasten kuvakirjoissa voida kuvata kokonaisvaltaisesti.

Laadullisessa tutkimuksessa tutkija toimii subjektiivisesti tutkimusvälineenä (Eskola & Suoranta, 1998). Tässä tutkimuksessa aineiston valinta toteutettiin tutkijoiden omien näkemysten mukaan siitä, mitkä kirjat ovat tarkoituksenmukaisia tutkimustehtävän kannalta. Tutkimusaineiston sisäänottokriteerit myös asetettiin itse. Kirjoja analysoidessa tulkintojen tekemiseen vaikuttivat aina omat henkilökohtaiset näkemykset ja lähtökohdat. Nämä näkemykset ja lähtökohdat vaikuttavat tutkimuksen varmuuteen, sillä ne luovat eräänlaisia ennakkoehtoja (Eskola & Suoranta, 1998). Kirjojen tilanteita olisi voinut tulkita monella tavalla tutkijasta riippuen. Aineiston tulkintaa tehdessä on pyritty olemaan mahdollisimman objektiivisia.

Tutkimuksen lasten kuvakirjoissa ilmeni lähes kaikkia aiemmissa tutkimuksissa määritettyjä psyykkisen kiusaamisen muotoja. Myös monet ratkaisukeinot olivat sellaisia, jotka on todistettu mahdollisiksi kiusaamisen ratkaisukeinoiksi aiemmissa tutkimuksissa. Aiempien tutkimusten samankaltaiset tulokset antavat tästä tutkimuksesta tehdyille tulkinnoille vahvistettavuutta (Eskola & Suoranta, 1998).

Luotettavuuteen vaikuttaa myös kiusaamisilmiön monimutkaisuus ja sen määrittelyn vaikeus. Kiusaaminen usein määritellään toistuvana ja pitkäkestoisena. Näistä ei aina lastenkirjojen avulla saa selvyyttä, sillä tilanteet kuvataan usein lyhyesti. Osassa tämän tutkimuksen lastenkirjoista kiusaaminen oli toistuvaa. Pitkäkestoisuudesta ei saanut selvyyttä.

Koska tutkimusaineisto on kaikkien yleisesti saatavilla kirjastoissa, ei siihen liity juurikaan eettisiä kysymyksiä. Kuitenkin lastenkirjoihin viitatessa on täytynyt huomata viitteiden selkeys. Tämä on tärkeää tekijänoikeuksien kannalta. Myös aiempiin tutkimuksiin ja teorioihin on viitattu asianmukaisella tavalla. Lasten kuvakirjat sisältävät kasvatuksellisia sekä opettavia elementtejä. Ne eivät kuitenkaan ole oppikirjoja, joten niiden kuvausta psyykkisestä kiusaamisesta ja sen ratkaisukeinoista ei voida pitää yksiselitteisenä totuutena.

### *5.3 Jatkotutkimusideat*

Tutkimus nostaa esiin jatkotutkimuksen tarpeen. Jatkossa voisi tutkia sitä, miten varhaiskasvatuksessa hyödynnetään psyykkistä kiusaamista käsitteleviä kirjoja esimerkiksi tämän kiusaamismuodon ennaltaehkäisyssä. Lastenkirjat ovat hyvä keino tuomaan lapsille tietoa jostain heille kenties vaikeasta aiheesta. Pienten lasten kiusaamisesta varhaiskasvatuksessa on vain vähän tutkimusta, eikä psyykkistä kiusaamista ei ole erikseen tutkittu. Psyykkistä kiusaamista olisi hyvä tutkia, sillä sitä voidaan pitää epäsuorana ja piilossa tapahtuvana kiusaamisena (Repo, 2015b). Siten se on vaikeammin havainnoitavissa sekä tunnistettavissa kuin muut kiusaamisen muodot. Myös kiusaamisen ratkaisemisen keinoja olisi hyvä tutkia lisää varhaiskasvatuksen kontekstissa. Uudessa tutkimuksessa voisi tutkia sitä, miten tehokkaita kiusaamiseen puuttumisen keinot ovat varhaiskasvatuksessa.

# LÄHTEET

- Aerila, J., & Kauppinen, M. (2021). *Kirjasta kaveri: sytykkeitä lukijaksi kasvamiseen*. PS-kustannus.
- Eskola, J., & Suoranta, J. (1998). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Vastapaino.
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K., & Repo, L. (2016). *Mun ja sun juttu! : lasten sosiaalisten taitojen vahvistaminen kiusaamisen ehkäisyssä*. Lasten Keskus.
- Haapsalo, T., Kirkkopelto, K., Kauppila, E., Nousiainen, K., Repo, L., & Kirkkopelto, K. (2020). *Meidän juttu : kiusaamisen ehkäisy lasten vertaisryhmissä*. Lasten Keskus.
- Heikkilä-Halttunen, P. (2016). *Lue lapselle! Opas lasten kirjallisuuskatsaukseen*. (2. P.) Atena.
- Höistad, G., & Korpela, S. (2003). *Irti kiusaamisen kierteestä : opas kouluille ja kasvattajille*. Kirjapaja.
- Kirves, L., & Sajaniemi, N. (2012). Bullying in Early Educational Settings. *Early Child Development and Care*, 182 (3–4), 383–400.  
DOI: 10.1080/03004430.2011.646724
- Kirves, L., & Stoor-Grenner, M. (2010). *Kiusaamisen ehkäisy varhaiskasvatuksessa : kiusaamisen ehkäisyn ja puuttumisen suunnitelman laatiminen*. Mannerheimin lastensuojeluliitto & Folhälsan.
- Nikolajeva, M. (2014). *Reading for Learning: Cognitive approaches to children's literature*. John Benjamins Publishing Company.
- Nikolajeva, M., & Scott, C. (2013). *How Picturebooks Work*. Taylor and Francis.  
DOI: 10.4324/9780203960615
- Opetushallitus. (2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*.  
[Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022](#)
- Puusa, A. & Juuti, P. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.

- Repo, L. (2015a). *Bullying and its prevention in early childhood education*. [Väitöskirja]. Helsingin yliopisto.
- Repo, L. (2015b). *Pienet lapset ja kiusaamisen ehkäisy*. PS-kustannus.
- Reunamo, J., Kalliomaa, M., Repo, L., Salminen, E., Lee, H-C., & Wang, L-C. (2014). *Children's strategies in addressing bullying situations in day care and preschool*. *Early Child Development and Care*. DOI: 10.1080/03004430.2014.973871
- Salmivalli, C. (2003). *Koulukiusaamiseen puuttuminen: Kohti tehokkaita toimintamalleja*. PS-kustannus.
- Salmivalli, C. (2024). *Kiusaamisväkivalta: Ymmärrä kiusaamisilmiö ja puutu oikein*. Santalahti.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2023). Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan HTK-ohje 2023. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. (1. painos). [https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje\\_2023.pdf](https://tenk.fi/sites/default/files/2023-03/HTK-ohje_2023.pdf)
- Vilkka, H. (2021). *Tutki ja kehitä* (5., päivitetty painos.). PS-kustannus.